IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 23. Issue 02. Sentabr, 2026

O‘QUVCHILAR KENGASHI FAOLIYATINI TASHKIL ETISHDA MAKTAB MASLAHATCHISINING ROLI: LIDERLIK VA TASHABBUSKORLIKNI RIVOJLANTIRISH

Yarashova Isat Kamolovna
Buxoro viloyati Romitan tumani 41-maktab maslahatchisi
Telefon: +998992843400
Elektron pochta: kamolovna84@gmail.com
https://doi.org/10.5281/zenodo.22996120

Annotatsiya: Maqolada umumiy o‘rta ta’lim maktablarida o‘quvchilar kengashi faoliyatini tashkil etishda maktab maslahatchisining vazifalari hamda o‘quvchilarda liderlik va tashabbuskorlik sifatlarini rivojlantirishning psixologik-pedagogik shart-sharoitlari tahlil qilingan. Maslahatchi faoliyatining diagnostik, maslahat-yo‘naltiruvchi, tashkiliy-metodik va refleksiv yo‘nalishlari asoslab berilgan, o‘quvchilar kengashi ishini bosqichma-bosqich tashkil etish modeli hamda liderlik sifatlarini baholash mezonlari taklif etilgan.
Kalit so‘zlar: o‘quvchilar kengashi, maktab maslahatchisi, liderlik, tashabbuskorlik, o‘quvchilar o‘zini o‘zi boshqarishi, ijtimoiy faollik, fuqarolik kompetensiyasi.

Аннотация. В статье анализируются функции школьного консультанта в организации деятельности ученического совета общеобразовательной школы, а также психолого-педагогические условия развития лидерских качеств и инициативности учащихся. Обоснованы диагностическое, консультативно-направляющее, организационно-методическое и рефлексивное направления деятельности консультанта, предложены поэтапная модель организации работы ученического совета и критерии оценки лидерских качеств.
Ключевые слова: ученический совет, школьный консультант, лидерство, инициативность, ученическое самоуправление, социальная активность, гражданская компетентность.

Kirish: Bugungi kunda jahon ta’lim tizimida o‘quvchining faqat bilim va ko‘nikmalarni egallashi emas, balki mustaqil qaror qabul qila oladigan, jamoani umumiy maqsad sari ergashtira oladigan, o‘z harakatlari uchun mas’uliyatni his qiladigan faol shaxs sifatida shakllanishi ustuvor maqsadga aylanmoqda. XXI asr kompetensiyalari qatorida tanqidiy fikrlash, hamkorlik, kommunikatsiya va kreativlik bilan bir qatorda liderlik va tashabbuskorlik ham alohida o‘rin egallaydi. Chunki tez o‘zgarayotgan ijtimoiy-iqtisodiy sharoitda muvaffaqiyatga erishish ko‘p jihatdan insonning o‘z oldiga maqsad qo‘ya olishi, uni amalga oshirish uchun boshqalarni safarbar etishi va yangi g‘oyalarni hayotga tatbiq etishga tayyorligi bilan belgilanadi.

O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonunida ta’limning insonparvarlik va demokratik xususiyati uning asosiy prinsiplaridan biri sifatida belgilangan [1]. Yangi O‘zbekistonning 2022–2026-yillarga mo‘ljallangan taraqqiyot strategiyasida esa yoshlarning ijtimoiy faolligini oshirish, ularning salohiyatini ro‘yobga chiqarish uchun zarur shart-sharoitlar yaratish muhim vazifa sifatida qo‘yilgan [2]. Ushbu vazifalarni amalga oshirishda umumiy o‘rta

ta’lim maktabi hal qiluvchi bo‘g‘in hisoblanadi, chunki shaxsning ijtimoiy yo‘nalganligi, qadriyatlari va xulq-atvor namunalari aynan maktab yoshida shakllanadi.

Maktabda o‘quvchilarning o‘zini o‘zi boshqarish organi bo‘lgan o‘quvchilar kengashi liderlik va tashabbuskorlikni rivojlantirishning eng samarali amaliy maydonlaridan biridir. Biroq amaliyot shuni ko‘rsatadiki, ko‘plab maktablarda kengash faoliyati rasmiy xarakter kasb etadi: tadbirlar kattalar tomonidan rejalashtiriladi, o‘quvchilarga esa faqat ijrochi roli qoladi. Bunday holatda kengash o‘zining asosiy tarbiyaviy vazifasini — o‘quvchilarda mustaqillik, mas’uliyat va yetakchilik tajribasini shakllantirish vazifasini bajara olmaydi.

Maktablarda maslahatchi lavozimining joriy etilishi ushbu muammoni hal etishda yangi imkoniyatlar ochadi. Maktab maslahatchisi o‘quvchilarning psixologik xususiyatlari, qiziqishlari va ehtiyojlarini chuqur biladigan, ular bilan ishonchga asoslangan munosabat o‘rnata oladigan mutaxassis sifatida kengash faoliyatini “boshqaruvchi” emas, balki “yo‘naltiruvchi” va “qo‘llab-quvvatlovchi” sifatida tashkil eta oladi. Mazkur maqolaning maqsadi o‘quvchilar kengashi faoliyatini tashkil etishda maktab maslahatchisining rolini ilmiy asoslash hamda o‘quvchilarda liderlik va tashabbuskorlikni rivojlantirishning amaliy mexanizmlarini ishlab chiqishdan iborat.

O‘quvchilarni jamoa orqali tarbiyalash g‘oyasi pedagogika tarixida chuqur ildizlarga ega. A.S.Makarenko jamoani tarbiyaning ham maqsadi, ham vositasi sifatida talqin etib, tarbiyalanuvchilarning o‘zini o‘zi boshqarishi, navbatchi komandirlar tizimi va vazifalarni almashlab bajarish orqali har bir o‘quvchi ham rahbar, ham bo‘ysunuvchi rolida bo‘lishi zarurligini asoslagan [3]. V.A.Suxomlinskiy esa bolaning jamoadagi o‘rnini uning ichki dunyosi, his-tuyg‘ulari va ma’naviy ehtiyojlari bilan uzviy bog‘liq holda ko‘rib chiqqan, tarbiyachining vazifasi bolaga yaxshilik qilish quvonchini his ettirish ekanini ta’kidlagan [4].

Liderlik muammosi ijtimoiy psixologiyada keng o‘rganilgan. K.Levin, R.Lippitt va R.Uaytlarning klassik tadqiqotida avtoritar, demokratik va erkin (liberal) rahbarlik uslublarining guruh muhitiga ta’siri solishtirilgan bo‘lib, demokratik uslub sharoitida guruh a’zolarining tashabbuskorligi va o‘zaro hamkorligi yuqori bo‘lishi aniqlangan [5]. Ushbu xulosa o‘quvchilar kengashi bilan ishlovchi pedagog uchun muhim ahamiyatga ega: kattalar tomonidan haddan ziyod nazorat o‘quvchilarning tashabbusini so‘ndiradi, butunlay e’tiborsiz qoldirish esa faoliyatning tartibsizlashuviga olib keladi.

J.Kouzes va B.Pozner liderlikni tug‘ma xususiyat emas, balki o‘rganish mumkin bo‘lgan xatti-harakatlar majmui sifatida talqin etadi va samarali liderning besh amaliyotini ajratib ko‘rsatadi: o‘rnak bo‘lish, umumiy istiqbolni ilhomlantirish, mavjud jarayonga qayta nazar tashlash, boshqalarga harakat qilish imkonini berish va qalbni rag‘batlantirish [6; 7]. Mualliflarning ta’kidlashicha, bu amaliyotlar maktab o‘quvchilari faoliyatida ham kuzatiladi va maqsadli tarbiya orqali rivojlantiriladi. A.Banduraning o‘z-o‘zini samaradorligi (self-efficacy) nazariyasi esa shaxsning muayyan vazifani uddalay olishiga bo‘lgan ishonchi uning faolligi va tashabbuskorligini belgilashini ko‘rsatadi; bu ishonch, eng avvalo, shaxsiy muvaffaqiyat tajribasi, boshqalar tajribasini kuzatish va ijobiy og‘zaki rag‘bat orqali shakllanadi [8].

K.Rojers insonparvar pedagogika doirasida o‘qituvchini bilim uzatuvchi emas, balki o‘quvchining mustaqil izlanishi va o‘sishiga ko‘maklashuvchi fasilitator sifatida ko‘radi [9]. D.Mitra tadqiqotlari esa maktab hayotiga oid qarorlarni qabul qilishda “o‘quvchi ovozi”ga o‘rin berish o‘quvchilarda mansublik hissi, kompetentlik va mas’uliyatni oshirishini ko‘rsatgan [10]. Amerika maktab maslahatchilari assotsiatsiyasi (ASCA) tomonidan ishlab chiqilgan milliy

model maktab maslahatchisini yetakchi, himoyachi va hamkorlikni ta’minlovchi mutaxassis sifatida belgilaydi, uning faoliyatini barcha o‘quvchilarning akademik, kasbiy va ijtimoiy-emotsional rivojiga yo‘naltiradi [11].

O‘zbek psixologlari E.G‘.G‘oziyev va V.M.Karimova ishlarida o‘smirlik davrining psixologik xususiyatlari — kattalik hissining paydo bo‘lishi, tengdoshlar bilan muloqotning ahamiyati ortishi, o‘zini jamoada namoyon qilishga intilish kuchayishi yoritilgan [12; 13]. Bu xususiyatlar o‘quvchilar kengashi aynan o‘smirlar uchun tabiiy va jozibador faoliyat shakli ekanini ko‘rsatadi.

Tadqiqot jarayonida mavzuga oid me’yoriy-huquqiy hujjatlar, psixologik-pedagogik adabiyotlarni nazariy tahlil qilish, qiyosiy tahlil, umumlashtirish va modellashtirish usullaridan foydalanildi. Shuningdek, maktab amaliyotidagi kuzatishlar, o‘quvchilar va pedagoglar bilan o‘tkazilgan suhbatlar asosida kengash faoliyatidagi mavjud muammolar aniqlandi va ularni bartaraf etishga qaratilgan tashkiliy model ishlab chiqildi.

Maktab maslahatchisi faoliyatining asosiy yo‘nalishlari

Nazariy tahlil va amaliy kuzatishlar asosida o‘quvchilar kengashi bilan ishlashda maktab maslahatchisi faoliyatining to‘rt asosiy yo‘nalishini ajratib ko‘rsatish mumkin. Ular bir-birini to‘ldiradi va birgalikda kengash faoliyatining uzluksiz psixologik-pedagogik qo‘llab-quvvatlanishini ta’minlaydi (1-jadval).

1-jadval

O‘quvchilar kengashi bilan ishlashda maslahatchi faoliyatining yo‘nalishlari

Yo‘nalish	Mazmuni	Kutilayotgan natija
Diagnostik	O‘quvchilarning liderlik moyilliklari, qiziqishlari, kommunikativ va tashkilotchilik qobiliyatlarini o‘rganish; sinf jamoalaridagi shaxslararo munosabatlarni tahlil qilish	Salohiyatli o‘quvchilar aniqlanadi, har bir a’zo uchun rivojlanish yo‘nalishi belgilanadi
Maslahat-yo‘naltiruvchi	Kengash a’zolariga individual va guruhiy maslahatlar berish; nizolarni hal etishda, qiyin vaziyatlarda ko‘mak ko‘rsatish	O‘quvchilarning o‘ziga ishonchi ortadi, stress va xatolarga to‘g‘ri munosabat shakllanadi
Tashkiliy-metodik	Saylovlarni tashkil etish, qo‘mitalar tuzilmasini ishlab chiqish, liderlik treninglari va loyiha faoliyatini metodik ta’minlash	Kengash faoliyati tizimli va demokratik tarzda yo‘lga qo‘yiladi
Refleksiv-baholovchi	Faoliyat natijalarini o‘quvchilar bilan birgalikda muhokama qilish, yutuq va kamchiliklarni tahlil qilish, rivojlanish dinamikasini kuzatish	O‘quvchilarda o‘z-o‘zini baholash va tahliliy fikrlash ko‘nikmasi shakllanadi

Diagnostik yo‘nalish maslahatchining boshqa pedagoglardan farqlanuvchi o‘ziga xos ustunligidir. Sinf rahbari yoki direktor o‘rinbosari ko‘pincha kengashga a’lochi, intizomli o‘quvchilarni tavsiya etadi. Holbuki, liderlik salohiyati o‘zlashtirish ko‘rsatkichi bilan har doim ham mos kelavermaydi: o‘rtacha baholarga ega, ammo tengdoshlari orasida obro‘li, g‘oyalarga

boy o‘quvchilar kengashda o‘zini ancha yaxshi namoyon etishi mumkin. Sotsiometrik tadqiqot, kuzatish va psixodiagnostik metodikalar yordamida maslahatchi bunday “yashirin liderlar”ni aniqlaydi va ularni ijtimoiy faoliyatga jalb etadi.

Maslahat-yo‘naltiruvchi yo‘nalish kengash a’zolarining psixologik holatiga e’tibor qaratadi. Liderlik mas’uliyat bilan bog‘liq bo‘lib, ayrim o‘quvchilar tanqid, muvaffaqiyatsizlik yoki tengdoshlari bilan kelishmovchilik sababli faoliyatdan sovib ketadi. Maslahatchi bunday vaziyatlarda o‘quvchiga xatoni tajriba manbai sifatida ko‘rishga, his-tuyg‘ularini boshqarishga va konstruktiv yechim topishga yordam beradi. Aynan shu jihat A.Bandura ta’kidlagan o‘z-o‘zini samaradorlik hissini mustahkamlashga xizmat qiladi [8].

O‘quvchilar kengashi faoliyatini tashkil etish bosqichlari

O‘quvchilar kengashi faoliyatini samarali tashkil etish uchun uni o‘quv yili davomida besh bosqichdan iborat uzluksiz jarayon sifatida qurish maqsadga muvofiq.

Birinchi bosqich — tayyorlov-diagnostik bosqich (sentabr oyining birinchi yarmi). Maslahatchi o‘quvchilar o‘rtasida kengash maqsadi, vakolatlari va imkoniyatlari haqida tushuntirish ishlarini olib boradi, 7–11-sinf o‘quvchilari o‘rtasida liderlik moyilliklari va qiziqishlarini aniqlash bo‘yicha diagnostika o‘tkazadi. Bu bosqichda kengash nizomi loyihasi o‘quvchilarning o‘zlari ishtirokida muhokama qilinadi, bu esa ularda hujjatga nisbatan “o‘zimizniki” degan munosabatni shakllantiradi.

Ikkinchi bosqich — saylov bosqichi (sentabr oyining ikkinchi yarmi). Kengash a’zolari va raisi ochiq, adolatli va demokratik saylov orqali tanlanadi. Nomzodlar o‘z saylovoldi dasturlarini tayyorlaydi, tengdoshlari oldida taqdimot qiladi, savollarga javob beradi. Maslahatchi nomzodlarga dastur tuzish, ommaviy nutq va munozara olib borish bo‘yicha maslahat beradi, biroq saylov natijasiga aralashmaydi. Saylov jarayonining o‘zi o‘quvchilar uchun fuqarolik ta’limining jonli darsi vazifasini o‘taydi.

Uchinchi bosqich — rejalashtirish bosqichi (oktabr). Kengash tarkibida o‘quvchilarning qiziqishlariga ko‘ra qo‘mitalar tuziladi: ta’lim va ilm-fan, ma’naviyat va madaniyat, sport va sog‘lom turmush tarzi, ekologiya va ko‘ngillilik, media va axborot, tartib-intizom qo‘mitalari. Har bir qo‘mita maslahatchi ko‘magida o‘z yillik rejasini tuzadi. Muhimi, rejaga kiritiladigan tadbir va loyihalar o‘quvchilarning o‘zlari tomonidan taklif qilinishi, kattalar esa faqat ularning amalga oshirilishi mumkinligini birgalikda baholashlari lozim.

To‘rtinchi bosqich — amaliy faoliyat bosqichi (noyabr–aprel). Bu bosqichda kengash o‘z rejasidagi loyihalarni amalga oshiradi: kutubxona haftaligi, “Kichik sinflarga murabbiylik”, ekologik aksiyalar, sport musobaqalari, maktab gazetasi yoki ijtimoiy tarmoqdagi sahifani yuritish, xayriya tadbirlari va hokazo. Maslahatchi kengash yig‘ilishlarida kuzatuvchi va maslahatchi sifatida qatnashadi, yig‘ilishlarni o‘quvchilarning o‘zlari olib borishiga imkon beradi. Har oyda kengash raisi va qo‘mita rahbarlari bilan qisqa refleksiv suhbat o‘tkaziladi.

Beshinchi bosqich — yakuniy-refleksiv bosqich (may). Yil davomidagi faoliyat natijalari umumlashtiriladi, o‘quvchilar o‘z yutuqlari va qiyinchiliklarini tahlil qiladi, portfoliolar taqdim etiladi. Faol a’zolar rag‘batlantiriladi, keyingi o‘quv yili uchun takliflar ishlab chiqiladi. Tajribali a’zolar yangi saylanadigan kengash a’zolariga o‘z tajribasini uzatadi, bu esa faoliyatning uzluksizligini ta’minlaydi.

3. Liderlik va tashabbuskorlikni rivojlantirish usullari

O‘quvchilar kengashi faoliyatining o‘zi liderlik tajribasini beradi, biroq bu tajriba o‘z-o‘zidan shaxsiy sifatlarga aylanmaydi. Uning ongli ravishda anglanishi va mustahkamlanishi uchun maslahatchi maqsadli pedagogik-psixologik usullardan foydalanadi.

Liderlik treninglari. Oyiga bir-ikki marta o‘tkaziladigan treninglarda jamoaviy qaror qabul qilish, maqsad qo‘yish (SMART texnologiyasi), vaqtni boshqarish, ommaviy nutq, faol tinglash va nizolarni konstruktiv hal etish ko‘nikmalari mashq qilinadi. Treninglarda rolli o‘yinlar, keys-stadi va guruhiy topshiriqlar asosiy o‘rin egallaydi.

Loyiha asosidagi faoliyat. Har bir qo‘mita yil davomida kamida bitta ijtimoiy loyihani g‘oyadan natijagacha mustaqil amalga oshiradi. Muammoni aniqlash, reja tuzish, resurs topish, ishtirokchilarni jalb qilish va natijani taqdim etish bosqichlari o‘quvchida tashabbuskorlikning barcha tarkibiy qismlarini rivojlantiradi.

Vazifalarni almashlab bajarish (rotatsiya) prinsipi. A.S.Makarenko tajribasiga tayanib, tadbirlarni tashkil etishda mas’ul shaxs vazifasi a’zolar o‘rtasida navbat bilan taqsimlanadi [3]. Natijada liderlik bir-ikki o‘quvchining imtiyozi bo‘lib qolmaydi, har bir a’zo ham tashkilotchi, ham ijrochi rolini sinab ko‘radi.

Murabbiylik (mentorlik). Yuqori sinf o‘quvchilari kichik sinf o‘quvchilariga o‘qishda, maktab hayotiga moslashishda yordam beradi. Boshqalar uchun mas’uliyatni his qilish liderlikning muhim tarkibiy qismi bo‘lib, murabbiylik uni tabiiy tarzda shakllantiradi.

Muvaffaqiyat vaziyatini yaratish va refleksiya. Maslahatchi har bir o‘quvchining hatto kichik yutug‘ini ham e’tirof etadi, “Men bugun nimani o‘rgandim?”, “Keyingi safar nimani boshqacha qilaman?” kabi savollar asosida refleksiv kundalik yuritishni tavsiya etadi. Bu usul J.Kouzes va B.Pozner ta’riflagan “qalbni rag‘batlantirish” amaliyotiga mos keladi [6].

Liderlik va tashabbuskorlik rivojini baholash mezonlari

Kengash faoliyatining samaradorligini faqat o‘tkazilgan tadbirlar soni bilan o‘lchash yetarli emas. Asosiy natija — o‘quvchilar shaxsida yuz bergan o‘zgarishlardir. Shu bois biz liderlik va tashabbuskorlik rivojini baholashning besh mezonini taklif etamiz (2-jadval).

2-jadval

Liderlik va tashabbuskorlik rivojini baholash mezonlari

Mezon	Ko‘rsatkichlar	Diagnostika vositalari
Motivatsion	Ijtimoiy faoliyatga qiziqish, jamoa uchun foydali ish qilishga intilish, mas’uliyatni o‘z zimmasiga olishga tayyorlik	Anketa, suhbat, motivatsiyani o‘rganish metodikalari
Kognitiv	Liderlik, jamoa, boshqaruv haqidagi bilimlar; muammoni tahlil qilish va yechim topish qobiliyati	Test, keys topshiriqlari
Kommunikativ-tashkilotchilik	Tengdoshlar bilan muloqot, ularni ishontirish, vazifalarni taqsimlash, nizolarni hal etish	KOS (V.V.Sinyavskiy, B.A.Fedorishin) metodikasi, sotsiometriya
Faoliyat (amaliy)	Mustaqil taklif etilgan va amalga oshirilgan tashabbuslar soni va sifati, loyihalardagi ishtirok	Kuzatish kartasi, portfolio
Refleksiv	O‘z faoliyatini tanqidiy baholash, xatolardan xulosa chiqarish, rivojlanish maqsadlarini belgilash	Refleksiv kundalik, o‘z-o‘zini baholash varaqasi, Student LPI

Diagnostika o‘quv yili boshida va oxirida o‘tkazilib, natijalar solishtiriladi. Bunda asosiy e’tibor o‘quvchilarni bir-biri bilan taqqoslashga emas, balki har bir o‘quvchining shaxsiy rivojlanish dinamikasiga qaratiladi.

Pedagogik jamoa, ota-onalar va mahalla bilan hamkorlik

O‘quvchilar kengashi faoliyati faqat maslahatchi va o‘quvchilar o‘rtasidagi munosabat bilan cheklanib qolmasligi kerak. Kengash tashabbuslarining hayotga tatbiq etilishi ko‘p jihatdan maktab ma’muriyati, sinf rahbarlari, fan o‘qituvchilari va ota-onalarning qo‘llab-quvvatlashiga bog‘liq. Shu bois maslahatchi o‘quvchilar va kattalar o‘rtasida “ko‘prik” vazifasini bajaradi: kengash takliflarini pedagogik kengash va ma’muriyatga yetkazadi, pedagoglarni o‘quvchilar tashabbuslariga xayrixoh munosabatda bo‘lishga undaydi.

Pedagoglar bilan ishlashda maslahatchi seminar va davra suhbatlari orqali o‘quvchilarning o‘zini o‘zi boshqarishi g‘oyasini tushuntiradi, sinf rahbarlariga sinf faollari bilan ishlash bo‘yicha metodik tavsiyalar beradi. Sinf darajasidagi o‘zini o‘zi boshqarish organlari maktab kengashining tayanch bo‘g‘ini hisoblanadi, shuning uchun ular o‘rtasidagi aloqa muntazam bo‘lishi lozim.

Ota-onalar bilan hamkorlik ham muhim ahamiyatga ega. Ayrim ota-onalar farzandining ijtimoiy faoliyatini o‘qishga xalaqit beruvchi omil sifatida qabul qiladi. Maslahatchi ota-onalar yig‘ilishlarida liderlik tajribasining bola kelajagi, kasb tanlashi va ijtimoiy moslashuvi uchun ahamiyatini tushuntiradi, kengash loyihalarida ota-onalarning ishtirokini tashkil etadi. Mahalla, yoshlar tashkilotlari va kutubxonalar bilan hamkorlikda amalga oshiriladigan ijtimoiy loyihalar esa o‘quvchilarga maktab doirasidan tashqarida ham liderlik ko‘nikmalarini qo‘llash imkonini beradi.

Raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari

Zamonaviy o‘quvchilar hayotida raqamli muhit muhim o‘rin tutadi. Kengash faoliyatini tashkil etishda messenjerlardagi yopiq guruhlar, onlayn so‘rovnomalar, umumiy hujjatlar va vazifalarni rejalashtirish vositalaridan foydalanish kengash a’zolari o‘rtasidagi muloqotni tezlashtiradi va ish jarayonini shaffof qiladi. Onlayn so‘rovnomalar orqali maktabning barcha o‘quvchilari fikrini o‘rganish kengash qarorlarining demokratik asosini mustahkamlaydi.

Shu bilan birga, maslahatchi o‘quvchilarda raqamli madaniyat va axborot xavfsizligi ko‘nikmalarini shakllantirishga ham e’tibor qaratishi lozim. Kengashning media qo‘mitasi faoliyati doirasida o‘quvchilar ishonchli axborotni ajrata bilish, internetda odob-axloq qoidalariga rioya qilish va maktab hayotini ijobiy yoritishni o‘rganadi. Bu esa liderlikning zamonaviy jihati — raqamli muhitda mas’uliyatli ta’sir ko‘rsatish qobiliyatini rivojlantiradi.

Amaliyotda uchraydigan muammolar va ularni bartaraf etish yo‘llari

Kuzatishlar o‘quvchilar kengashi faoliyatida bir qator tipik muammolar mavjudligini ko‘rsatdi. Birinchidan, faoliyatning rasmiyatchilikka aylanishi — kengash faqat hisobot va tadbirlar uchun mavjud bo‘lib, real qarorlar qabul qilishda ishtirok etmaydi. Buni bartaraf etish uchun maktab ma’muriyati kengashga ayrim masalalarda (maktab tadbirlari mavzusi, dam olish zonalarini jihozlash, maktab qoidalarini muhokama qilish) haqiqiy vakolat berishi lozim. Ikkinchidan, kengash a’zolarining faqat a’lochi o‘quvchilardan tanlanishi, bu esa boshqa o‘quvchilarda “bu biz uchun emas” degan fikrni shakllantiradi. Maslahatchining diagnostik ishi va ochiq saylovlar bu muammoni hal qilishga yordam beradi. Uchinchidan, pedagoglarning haddan ortiq nazorati o‘quvchilar tashabbusini so‘ndiradi; K.Levin tadqiqotlari ko‘rsatganidek, demokratik uslub tashabbuskorlik uchun eng qulay muhitni yaratadi [5]. To‘rtinchidan, o‘quvchilarda vaqt yetishmasligi va o‘quv yuklamasi bilan bog‘liq qiyinchiliklar mavjud bo‘lib, bunda vaqtni boshqarish bo‘yicha treninglar va vazifalarni oqilona taqsimlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Muhokama natijalari shuni ko‘rsatadiki, maktab maslahatchisining roli vaqt o‘tishi bilan o‘zgarib borishi kerak. Kengash faoliyatining dastlabki davrida maslahatchi ko‘proq yo‘l-yo‘riq ko‘rsatadi, tashkiliy masalalarda bevosita ko‘mak beradi. O‘quvchilar tajriba orttirgan sari uning ishtiroki kamayib, maslahat berish va natijalarni birgalikda tahlil qilish bilan cheklanadi. Bunday bosqichma-bosqich “mas’uliyatni topshirish” yondashuvi o‘quvchilarning mustaqilligini izchil oshiradi va kengash faoliyatini haqiqiy o‘zini o‘zi boshqarishga aylantiradi.

Xulosa. O‘tkazilgan tahlil natijasida quyidagi xulosalarga kelindi. O‘quvchilar kengashi umumiy o‘rta ta’lim maktabida liderlik va tashabbuskorlikni rivojlantirishning samarali vositasi bo‘lib, uning tarbiyaviy salohiyati faoliyat o‘quvchilarning real mustaqilligi va mas’uliyatiga asoslangandagina to‘liq namoyon bo‘ladi. Maktab maslahatchisi bu jarayonda boshqaruvchi emas, balki fasilitator, murabbiy va psixologik qo‘llab-quvvatlovchi rolini bajarishi lozim.

Maslahatchi faoliyati diagnostik, maslahat-yo‘naltiruvchi, tashkiliy-metodik va refleksiv-baholovchi yo‘nalishlarning uyg‘unligida samarali bo‘ladi. Kengash ishini tayyorlov-diagnostik, saylov, rejalashtirish, amaliy faoliyat va yakuniy-refleksiv bosqichlardan iborat uzluksiz jarayon sifatida tashkil etish uning tizimliligini ta’minlaydi.

Amaliyot uchun quyidagi takliflar ilgari suriladi: birinchidan, har bir maktabda o‘quvchilar kengashi nizomini o‘quvchilarning o‘zlari ishtirokida ishlab chiqish va unda kengashning real vakolatlarini aniq belgilash; ikkinchidan, maktab maslahatchilari uchun o‘quvchilar o‘zini o‘zi boshqarishini tashkil etish va liderlik treninglarini o‘tkazish bo‘yicha malaka oshirish kurslarini joriy etish; uchinchidan, kengash a’zolarining liderlik rivojini kuzatish uchun portfolio tizimini yo‘lga qo‘yish; to‘rtinchidan, tuman miqyosida maktab o‘quvchilar kengashlari o‘rtasida tajriba almashish forumlari va loyihalar tanlovlarini tashkil etish.

Xulosa qilib aytganda, maktab maslahatchisining malakali va maqsadli ko‘magida tashkil etilgan o‘quvchilar kengashi o‘quvchilarni nafaqat maktab hayotining faol ishtirokchisiga, balki kelajakda jamiyat taraqqiyotiga hissa qo‘shadigan tashabbuskor, mas’uliyatli va yetakchi fuqarolarga aylantirishda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. 2020-yil 23-sentabr, O‘RQ-637-son // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi (lex.uz).
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni. 2022-yil 28-yanvar, PF-60-son // lex.uz.
3. Макаренко А.С. Педагогическая поэма. – М.: ИТРК, 2003.
4. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям. – Киев: Радянська школа, 1969.
5. Lewin K., Lippitt R., White R.K. Patterns of aggressive behavior in experimentally created “social climates” // Journal of Social Psychology. – 1939. – Vol. 10, No. 2. – P. 271–299.
6. Kouzes J.M., Posner B.Z. The Leadership Challenge: How to Make Extraordinary Things Happen in Organizations. 6th ed. – Hoboken: Wiley, 2017.
7. Kouzes J.M., Posner B.Z. The Student Leadership Challenge: Five Practices for Becoming an Exemplary Leader. 3rd ed. – San Francisco: Jossey-Bass, 2018.
8. Bandura A. Self-Efficacy: The Exercise of Control. – New York: W.H. Freeman, 1997.
9. Rogers C.R. Freedom to Learn. – Columbus: Charles E. Merrill, 1969.
10. Mitra D.L. The significance of students: Can increasing “student voice” in schools lead to gains in youth development? // Teachers College Record. – 2004. – Vol. 106, No. 4. – P. 651–688.
11. American School Counselor Association. The ASCA National Model: A Framework for School Counseling Programs. 4th ed. – Alexandria, VA: ASCA, 2019.
12. G‘oziyev E.G‘. Ontogenez psixologiyasi. – T.: Noshir, 2010.
13. Karimova V.M. Psixologiya. – T.: A.Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 2002.